

Camilla Luise Dahl er født i Sandkås og i dag bosat i Svaneke. Uddannet cand.mag. i historie ved Københavns Universitet og ansat som arkivar ved Bornholms Ø-arkiv.

KOP

Af Camilla Luise Dahl

I slutningen af 1700-tallet hærgedes Bornholm – og resten af landet – af nogle frygtelige koppepidemier.

Sygdommen kopper (variola) var en af de, hvis ikke den, mest smitsomme infektionssygdom ogensinde. Sygdommen begyndte med høj feber, hovedpine og smerter over hele kroppen. Når sygdommen først var brudt ud, smittede den ved at den syge hostede og nøs. Når der var gået tre-fire dage, brød det karakteristiske koppeudslæt, der har givet sygdommen navn, ud. Det begyndte som små, røde, kløende knopper, der efterhånden bredte sig til hele kroppen. Knopperne kronedes af blærer, der voksede og blev væskefyldte.

Undertiden kunne udslættene flyde sammen, så kroppen var helt oversået med store betændte flader. Det kunne også ske, at koppeblærene blev sorte, fordi deres indhold blev blodigt. I så fald indtrådte døden hyppigere og hurtigere. Overlevede man, efterlod kopperne vansirende ar resten af livet, heraf betegnelsen "kopparret" for en person med sådan hud. I 1700-årene menes omkring 45 millioner mennesker alene i Europa at være døde af sygdommen, og endnu flere er blevet invalideret og alvorlig vansiret af store ar. Især børn blev ofre for koppepidemierne.

Epidemierne ramte også Bornholm. Amtmand Thorkel Fieldsted fortæller i sin beskrivelse af Bornholm fra 1780, at der i året 1770 var 292 flere døde end fødte, i det år borttrykkes 636 mennesker af børnekopper.

I kirkebogen fra Nexø får vi under året 1770 et malende indtryk af den grumme virkelighed. På blot en enkelt side af kirkebogen er anført:

Dom 9. p. Trin (9. søndag efter Trinitatis – 12. august) Maths Ipsens søn Hans 1½ aar, død af kopper.

D. 1. aug.: Jacob Koches søn Christian 11 uger og Maths Ipsens daatter Gundil paa 6te aar af kopper.

D. 5. aug.: Peder Schüts daatter Karen Kirsten, i 3de aar død af kopper.

Dom 14 p. Trin: (16. september) Peder Schüts 2de søn Hans i 8de aar og død af kopper.

D. 15 sept: Jens Larsens søn Lars 3 fierding aar af kopper.

Dom 14. p. Trin: Hans Nielsens søn Hans 7 aar gl. ligeledes.

D. 18. Sept: Peder Ols daatter Ana 2 aar og af kopper.

D. 19 Henric Nielsen Hiorths daatter Kirstine Margrete 3 maaneder og af kopper.

E.d. (Eodem die – samme dag) Knud Rasmuses daatter Margrete ½ aar ligeledes.

D. 20. sept: Espen Jensens d. Cathrine 14 uger ligeledes.

D. 21 – Lars Larsens daatter Margrete paa 10de aar ligeledes.

Dom. 15 p. Trin: Joseph Ericks daatter Elizabeth paa 17 aar og af kopper.

D. 24. Sept: Henric Lars daatter Karen Kirstine 4 aar ligel.

D. 25. Sept. Hans Peter Hansens daatter Birgitte 3 fierd. aar lig.

Fest Michaelis Hans Møboes søn Lasse – aar gl. ligeled.

E.d. Peder Kiøllers d. Gundil 14 uger gaml. af kopper.

Henric Hansens søn Henric 1 aar 14 dage gl. ligele.

Jep Schytts søn Thomas Martin 1½ aar gl. ligel.

D. 3. Oct: Knud Rasmuses Hans 6 aar 14 dage, ligeledes.

D. 5. Oct: Diederic Bents Bodil Kistine ½, ligeledes.

Dom. 17 p. Trin: Skipper Anders Mucks d. Margrete Lizabeth ligeledes.

E.d. Hans Jonsens d. Anna Margrete 5 aar ligeledes.

E.d. Jep Ipsens daatter Karen Kirstine 1 aar 1 uge ligeledes.

Eod.d. Hans Jacobs daatter Ursille 1 aar 14 dage, ligeledes.

E.d. sammis søn Jacob 3 aar – ligeledes.

E.d. Eric Hans Kirstine 2½ aar ligeledes.

D. 12. Oct: Carl Munchs 2 børn Jacob 2 aar 3 fierd. Hans neest et aar, af kopper.

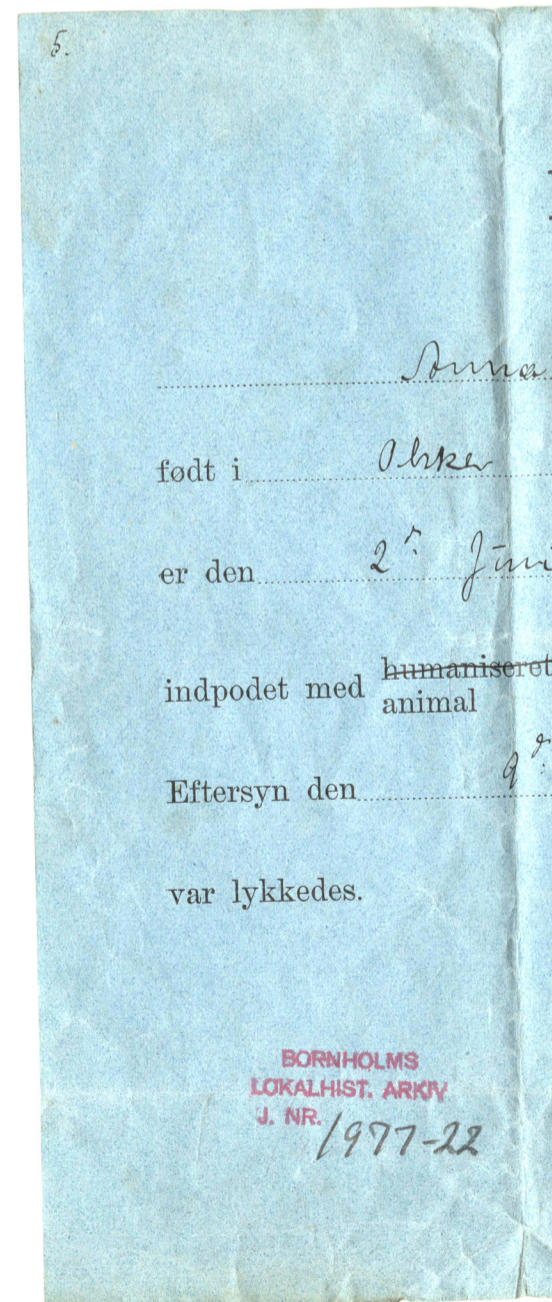
Dom. 18 p. Trin: Anders Bochs søn Diederic Funch 3 fierding aar. Af kopper.

E.d. Haril Hansens søn Peter 9½ aar af kopper.

Listen fortsætter de følgende sider. Fra sensommeren 1770 og året ud døde 57 børn, alle på nær fire af børnekopper, de to var dødfødte.

De første vaccinationer

Lægerne stod i 1700-tallet stort set magtesløse overfor koppesygdommen. Men i folkelige kredse kendte man faktisk til gode husmoderråd mod kopper. Man havde opdaget, at hvis man fik noget tøj, der var dyppet godt i koppematerie, bundet om armen eller benet, fik man kun et let kopeanfald i modsætning til smitte direkte fra en med kopper i udbrud. Og når man så næste gang blev smittet med kopper, slap man helt for at blive dødeligt syg. Man havde fundet principperne for immunisering, indpodning af et sygdoms-givende smitstof kunne føre til immunitet, dvs. uimodtagelighed overfor en bestemt sygdom.

PEER

Form. 11.

Koppeattest.

Mathias Struensee

og boende i *Alster*

1909 i en Alder af *14* ^{Maaneder} Aar

Lymfe.

Juni 1909 viste, at Indpodningen

Born
autoriseret Læge.

dom. Metoden med indpodning af et sygdomsfremkaldende smitstof, også kaldt variolation, blev udbredt i løbet af 1700-årene. I perioden 1755-1760 fandtes der en lille variolationsanstalt i København. På initiativ af statsmanden og lægen Johan Friedrich Struensee (1737-1772) fortsatte denne podningsmetode frem til 1783. Resultaterne af "variolationsbehandling" var dog meget tilfældige. I stedet for at blive modstandsdygtige over for sygdommen blev mange af de podede personer syge, og mange døde.

En anden iagttagelse blandt landbefolkningen kom til at betyde en revolution i kampen mod kopperne. Man bemærkede under epidemierne at malkepiger og andre der var tæt på køer, ikke fik menneskeformen af kopper, men den mildere form kokopper eller også fik de sygdommen i mildere grad. Man fandt på at indpode kokoppesmitstoffet på raske. Denne metode med indpodning af kokoppesmitstof har givet navn til betegnelsen vaccination, afledt af vacca, det latinske ord for ko.

Det blev dog Englænderen og lægen Edward Jenner, der som den første på videnskabelig basis, foretog vaccinationer, der gav immunitet overfor kopper. Jenner begyndte systematisk at studere sammenhængen mellem kokopper og børnekopper. Han opdagede, at der fandtes mindst to typer kokopper. Smitstof fra den ene type gav immunitet mod børnekopper, hvilket ikke gjaldt for den anden type.

Vaccinationsprogrammet

Den første vaccination i Danmark blev udført i 1801 af Professor i kirurgi ved det Chirurgiske Akademi F.C. Winsløv (1752-

1811). Winsløv fik sin vaccine fra Jenner.

I 1802 blev det første vaccinationsinstitut åbnet i Danmark. 'Variolationsbehandling' blev forbudt i Danmark og Norge i 1810, samme år som vaccination mod kopper blev indført da Frederik VI og Danske kancelli, sammen med Vaccinationskommisionen, pålagde borgerne at blive vaccineret mod kopper. Børn skulle vaccineres inden de fyldte 7 år.

Vaccinationen var i princippet frivillig, men en forudsætning for f.eks. konfirmation, skolegang, trolovelse og giftermål, læreplads eller tjenesteplads samt militærtjeneste var, at man kunne dokumentere, at man havde overvundet en koppe sygdom eller gennemgået vaccinationen. Med andre ord var der reelt tale om tvungent vaccinationsprogram.

I forordningen hed det: "At da Vaccinationen eller Indpodningen af Kokopper tilstrækkeligen er bleven prøvet i Vore Stater, og ved de meest paalidelige Erfaringer beviist at være et sikkert Værnemiddel imod den, under Navn af Børnekopper, bekjendte farlige Sygdom; saa tilsiger Omhu for Vore Undersaatters Helbred og Liv, at Brugen af dette velgiørende Middel nu, ved almindelig Lov, vorder paabuden og hævdet."

Vaccinationen reddede mange børneliv, de følgende hundrede års koppepidemier så slet ikke samme dødstal som tidligere.

Kokoppeindpodningsattest for den 14 måneder gamle Albert Thorkild Bendtsen født i Rø, dateret 1909. Teksten er nu mere kortfattet end de tidligere. Bornholms Ø-arkiv.